

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ
INTERNET:

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
<http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

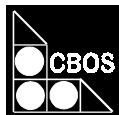
BS/100/99

POLACY O MOŻLIWOŚCI POJEDNANIA Z NIEMCAMI I UKRAINĄ

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, CZERWIEC '99

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

POLACY O MOŻLIWOŚCI POJEDNANIA Z NIEMCAMI I UKRAINĄ

- ▶ Wśród ankietowanych zdecydowanie przeważa opinia (73% wskazań), że możliwe jest trwałe pojednanie polsko-niemieckie. Bardziej sceptyczni są respondenci co do możliwości pojednania polsko-ukraińskiego, jednak i w tym przypadku przeważają optymiści (57%).
- ▶ Stosunek do pojednania zarówno z Niemcami, jak i z Ukraińcami zależy przede wszystkim od wieku badanych. Najstarsi z nich są najbardziej wstrzemięźliwi w tej sprawie, młodzież zaś przejawia najwięcej optymizmu. Pozwala to na przypuszczenie, że stosunek ten kształtuje się przede wszystkim pod wpływem osobistych doświadczeń lub klimatu, w jakim dorastały kolejne pokolenia.
- ▶ Czynnikiem silnie różnicującym postawy wobec pojednania z sąsiadami jest także wykształcenie. Badani z wykształceniem podstawowym są najbardziej sceptyczni zarówno w stosunku do Niemców, jak i Ukraińców (w przypadku pojednania polsko-ukraińskiego zdania w tej grupie są równo podzielone). Natomiast ankietowani z wykształceniem wyższym w obydwu przypadkach w zdecydowanej większości uważają pojednanie za możliwe.
- ▶ Postawy wobec obydwu sąsiadów są zależne również od poglądów politycznych. Badani identyfikujący się z lewicą częściej niż osoby deklarujące prawicowość poglądów uważają pojednanie za niemożliwe. Szczególnie uwidacznia się to w stosunku do Ukraińców. Wśród badanych o poglądach lewicowych zdania są niemal równo podzielone, podczas gdy wśród osób utożsamiających się z prawicą zdecydowaną przewagę mają osoby twierdzące, że polsko-ukraińskie pojednanie jest możliwe.

Spośród siedmiu państw, z którymi sąsiaduje współczesna Polska, stosunki z dwoma - Niemcami i Ukrainą - są szczególnie obciążone dramatyczną przeszłością. Obecnie na szczeblu państwowym stosunki z oboma tymi sąsiadami są dobre, a nawet bardzo dobre. Czy jednak odpowiada temu stan świadomości społeczeństwa? Trwałe pojednanie polsko-niemieckie, podobnie jak polsko-ukraińskie, ma przecież kolosalne znaczenie dla przyszłości i to nie tylko naszych krajów.

Z dotychczasowych naszych badań¹ wynika, że Niemcy już od kilku lat są w opinii Polaków jednym z głównych pożądanym partnerów nie tylko w dziedzinie gospodarczej i politycznej, ale także militarnej. Ukraina wprawdzie znacznie rzadziej niż Niemcy wskazywana jest jako pożądanym partner współpracy, ale wśród krajów sąsiadujących zajmuje zwykle czwartą pozycję. Z kolei stosunek do Niemców mierzony na skali „sympatia - niechęć” od roku ‘93 do ‘97 systematycznie się poprawiał, a w latach ‘96 i ‘97 sympatia przeważała już nad niechęcią. W roku ubiegłym odnotowaliśmy pewne pogorszenie się tego stosunku, niechęć znowu przeważała nad sympatią, niemniej wśród dwudziestu dwu narodów uwzględnionych w naszym ostatnim badaniu (w tym wśród osiemnastu narodów europejskich) Niemcy zajęli dwunastą pozycję (dziesiątą wśród narodów europejskich), a więc uplasowali się niemal w środku listy.

O wiele gorzej kształtuje się stosunek do Ukraińców - niechęć znacznie przeważa nad sympatią. Zajmują oni dopiero dwudziątą pozycję na liście dwudziestu dwu narodów (szesnastą wśród narodów europejskich)². Jak natomiast badani oceniają możliwość trwałego pojednania z Niemcami i Ukraińcami³?

¹ Por. komunikat CBOS „Kierunki współpracy z innymi krajami”, lipiec ‘98.

² Por. komunikat CBOS „Stosunek Polaków do innych narodowości”, listopad ‘98.

³ Sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (107) przeprowadzono w dniach od 8 do 13 kwietnia ‘99 na liczącej 1092 osoby reprezentatywnej losowo-adresowej próbie dorosłych mieszkańców Polski.

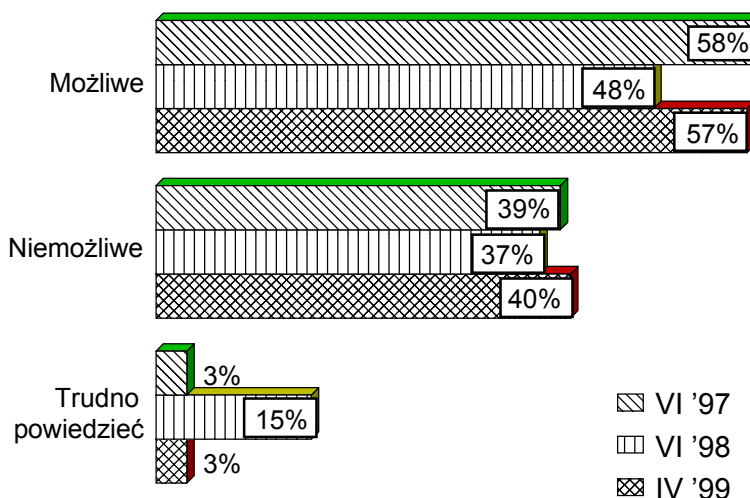
Tabela 1

Czy możliwe jest pojednanie między Polakami a Niemcami?	Wskazania respondentów według terminów badań									
	II '90	II '91	V '92	VI '93	VI '94	V '95	V '96	VI '97	VI '98	IV '99
	w procentach									
Możliwe	47	63	51	50	58	60	65	73	68	73
Niemożliwe	50	34	46	48	41	39	33	25	24	26
Trudno powiedzieć	2	3	2	2	1	1	1	2	8	1

Opinie o możliwości pojednania polsko-niemieckiego zmieniały się w latach dziewięćdziesiątych bardzo dynamicznie. U progu dekady zdania były podzielone, z nieznaczną przewagą zapatrujących się na tę sprawę pesymistycznie. W roku '91 obserwowaliśmy duży przyływ optymizmu. Mimo formalnego uregulowania wzajemnych stosunków traktatem polsko-niemieckim, przez dwa następne lata optymizm badanych był w tej sprawie mniejszy, niemniej już wówczas przeważał, choć nieznacznie, nad pesymizmem. Od roku '93 obserwujemy szybki wzrost liczby osób przekonanych o możliwości pojednania. Punktem kulminacyjnym tego wzrostu był rok '97, gdy pogląd taki reprezentowało już niemal trzy czwarte badanych. Rok następny przyniósł nieznaczny, ale widoczny spadek optymizmu w tej sprawie. Przyczyn należy szukać prawdopodobnie m.in. w kontrowersjach wokół odszkodowań dla Niemców - byłych mieszkańców Ziemi Zachodnich. Realizacja badania - czerwiec '98 - zbiegła się w czasie z dyskusją wokół deklaracji Bundestagu w tej sprawie i uchwały Sejmu, która była odpowiedzią na tę deklarację. Może to świadczyć, że w świadomości Polaków proces pojednania z Niemcami nie jest jeszcze do końca ugruntowany, ale jednocześnie pokazuje, iż wahania opinii w tej sprawie są niewielkie. Warto też zwrócić uwagę, że spadkowi liczby osób dostrzegających możliwość pojednania nie towarzyszył wzrost opinii przeciwnych, lecz jedynie przyrost głosów wyrażających stanowisko niezdecydowane. Obecnie rozkład opinii w tej sprawie wrócił do stanu z roku '97.

Znacznie mniej optymistycznie postrzegana jest możliwość pojednania polsko-ukraińskiego. Wprawdzie i w tym przypadku przeważa opinia, że jest ono możliwe, ale przewaga ta jest wyraźnie mniejsza niż w sprawie pojednania polsko-niemieckiego.

RYS. 1. CZY MOŻLIWE JEST POJEDNANIE MIĘDZY POLAKAMI A UKRAIŃCAMI?

Podobnie jak w stosunku do pojednania polsko-niemieckiego, również w tym przypadku w roku '98 nastąpił spadek optymizmu, któremu nie towarzyszył wzrost pesymizmu, lecz niepewności. Przyczyną mogło być wówczas zaostrzenie konfliktu wokół odbudowy Cmentarza Orłąt Lwowskich. Po niespełna roku rozkład opinii również powrócił do stanu poprzedniego.

KTO ZA, A KTO PRZECIW POJEDNANIU

Stosunek do pojednania zarówno z Niemcami, jak i Ukraińcami jest zróżnicowany w zależności od wieku i wykształcenia badanych. Kształtuje się on różnie także w zależności od wielkości miejsca zamieszkania oraz poglądów politycznych⁴. Poniżej przedstawiamy wartości współczynnika r Pearsona dla związku opinii o możliwości pojednania z wymienionymi cechami.

⁴ Patrz tabele aneksowe.

Tabela 2

Zmienne socjodemograficzne	Czy możliwe jest pojednanie między Polakami a:			
	Niemcami		Ukraińcami	
	r Pearsona	poziom istotności	r Pearsona	poziom istotności
Wiek	.1820	.001	.1896	.001
Wykształcenie	.1416	.001	.1700	.001
Poglądy polityczne	.1271	.001	.1444	.001
Wielkość miejsca zamieszkania	.0874	.01	.0325	zależność nieistotna

Stosunek do możliwości trwałego pojednania z obydwoma omawianymi sąsiadami najsilniej związany jest z wiekiem badanych. Wyraźnie widać tu oddziaływanie własnych doświadczeń lub klimatu, w jakim dorastały kolejne pokolenia. Największy dystans zachowuje najstarsza generacja - ludzie urodzeni przed rokiem '35, a więc ci, którzy w pełni świadomie przeżyli II wojnę światową bądź przynajmniej ją pamiętają. W grupie tej tylko nieco więcej niż połowa zapatruje się optymistycznie na możliwość pojednania z Niemcami, a mniej niż połowa - z Ukraińcami. W następnych generacjach poglądy te nieco inaczej kształtują się w stosunku do Niemców, a inaczej w stosunku do Ukraińców.

Jeśli chodzi o stosunek do pojednania polsko-niemieckiego, to wśród osób mających od 55 do 64 lat, a więc urodzonych pomiędzy rokiem '35 a '54, optymiści stanowią już dwie trzecie (jest ich o dziewięć punktów więcej niż wśród najstarszych badanych). Zdecydowana większość z nich już nie może pamiętać wojny, ale wyrastali w atmosferze, gdy pamięć ta była jeszcze żywa, a w dorosłe życie wchodzili w okresie nieuregulowanych stosunków polsko-niemieckich.

Kolejna grupa to urodzeni pomiędzy rokiem '55 a '74. Są to w większości także dzieci pokolenia, które doświadczyło wojny, ale w czasie ich dorastania pamięć o niej już nieco przyblakła, natomiast dorosłe życie zaczynali w okresie, gdy już dokonał się pierwszy krok w kierunku ułożenia stosunków międzypaństwowych (w roku '70). W grupie tej jest już ponad trzy czwarte optymistów.

Najbardziej optymistycznie na pojednanie polsko-niemieckie zapatruje się młodzież. Wśród osób mających od 18 do 24 lat aż 86% deklaruje optymizm w tej sprawie, a wśród uczniów i studentów jeszcze o dwa punkty więcej. Są to już wnuki pokolenia wojennego; w dorosłe życie wkroczyli już po ostatecznym uregulowaniu i poprawie stosunków między Polską a Niemcami.

Związane z wiekiem badanych różnice postaw w sprawie pojednania polsko-ukraińskiego także można odczytywać jako odzwierciedlające doświadczenia osobiste lub klimat okresu rozpoczynania świadomego życia. Jak już wspomnieliśmy, w pokoleniu pamiętającym II wojnę światową wyraźnie dominuje pogląd, że pojednanie polsko-ukraińskie nie jest możliwe. Wśród badanych urodzonych w latach '35 - '44 przeważają już opinie o możliwości takiego pojednania, ale przewaga ta jest niewielka. Odpowiada to faktowi, że otwarty konflikt polsko-ukraiński nie wygasł wraz z końcem II wojny światowej. Wymienione roczniki to ci badani, którzy sięgają pamięcią drugiej połowy lat czterdziestych. We wszystkich następnych rocznikach (osób urodzonych między rokiem '44 a '74) stosunek do możliwości pojednania polsko-ukraińskiego jest właściwie taki sam - wyraża się około 20-punktową przewagą optymistów. W odróżnieniu od poglądów dotyczących pojednania polsko-niemieckiego w tym przypadku nie obserwujemy systematycznego wzrostu optymizmu w coraz młodszych rocznikach. Być może przyczyn tego zjawiska należy doszukiwać się w tym, iż w całym okresie PRL, a więc wówczas, kiedy ludzie ci wkraczali w świadome życie, konflikt polsko-ukraiński z lat czterdziestych był objęty tabu w przekazie zarówno szkolnym, jak i medialnym. Dlatego też dopiero wśród najmłodszej generacji, wnuków pokolenia wojennego, którzy rozpoczynali dorosłe życie po roku '89, postawy wobec pojednania polsko-ukraińskiego zmieniają się zasadniczo - ponad trzy czwarte z nich uważa je za możliwe.

Drugim czynnikiem różnicującym stosunek do pojednania zarówno z jednymi, jak i drugimi sąsiadami jest wykształcenie. Im ankietowani są lepiej wykształceni, tym częściej sądzą, że pojednanie jest możliwe, przy czym wyraźnie różnicują te opinie trzy poziomy wykształcenia: podstawowe, średnie i zasadnicze zawodowe oraz wyższe. Warto zwrócić uwagę, że wśród badanych z wykształceniem wyższym różnica w postawach wobec

pojednania polsko-niemieckiego i polsko-ukraińskiego jest niewielka, znacznie mniejsza niż wśród badanych mniej wykształconych.

Trzecią zmienną różnicującą w sposób istotny opinie o możliwości pojednania z sąsiadami są poglądy polityczne. Wbrew stereotypom, o możliwości pojednania zarówno polsko-niemieckiego, jak i polsko-ukraińskiego częściej są przekonani respondenci identyfikujący się z prawicą niż z lewicą. Związek ten jest silniejszy w stosunku do Ukraińców niż Niemców. Badani o poglądach lewicowych mają w tej kwestii podzielone opinie z nieznaczną przewagą optymistów, podczas gdy deklarujący orientację prawicową ponad dwukrotnie częściej wyrażają opinię o możliwości pojednania z Ukraińcami. Sympatie partyjne nieco modyfikują tę zależność.

Tabela 3

Potencjalne elektoraty	Uważający za możliwe pojednanie		Uważający za niemożliwe pojednanie ⁵	
	z Niemcami	z Ukraińcami	z Niemcami	z Ukraińcami
	w procentach			
AWS	82	70	18	28
PSL	63	45	35	54
SLD	75	56	24	44
UW	92	70	8	30
Niezdecydowani	72	65	26	31
Nie zamierzający głosować	70	53	28	43

V Cramera= .120 .139

Zwracają tu uwagę potencjalni wyborcy PSL, spośród których więcej niż połowa nie wierzy w możliwość pojednania polsko-ukraińskiego. Równocześnie jednak mieszkańcy wsi i małych miast nie różnią się pod tym względem od mieszkańców miast dużych. Jedyne osoby mieszkające w wielkich metropoliach wyraźnie częściej od pozostałych wyrażają optymizm w tej sprawie. Natomiast w stosunku do pojednania polsko-niemieckiego występuje istotna statystycznie zależność od wielkości miejsca zamieszkania. Mieszkańcy wsi i małych miast stosunkowo najczęściej wątpią w możliwość pojednania, natomiast mieszkańcy wielkich metropolii w zdecydowanej większości są dobrej myśli.

⁵ Pominięto „trudno powiedzieć”.

Trzy czwarte ankietowanych optymistycznie zapatruje się na przyszłość stosunków polsko-niemieckich. Mniej optymizmu wykazują badani prognozując stosunki polsko-ukraińskie, ale również w tym względzie przeważa opinia, że pojednanie jest możliwe.

Analiza wyników sondażu pozwala przypuszczać, że stosunek do pojednania zarówno polsko-niemieckiego, jak i polsko-ukraińskiego kształtuje się przede wszystkim pod wpływem osobistych doświadczeń lub klimatu, w jakim dorastały kolejne pokolenia. Najstarsi respondenci najbardziej wstrzemięźliwie oceniają możliwość pojednania z sąsiadami, młodzież zaś przejawia w tej sprawie najwięcej optymizmu.

Opracował

Michał STRZESZEWSKI

A N E K S

Tabela 1. Czy, Pana(i) zdaniem, pojednanie między Polakami a Niemcami jest:

(%)

	możliwe	niemożliwe	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	73	26	1	1092
Płeć				
Mężczyźni	77	23	1	517
Kobiety	70	28	2	574
Wiek				
18-24 lat	86	14	0	157
25-34	79	19	2	193
35-44	78	22	0	226
45-54	69	30	1	202
55-64	67	31	1	135
65 lat i więcej	58	39	3	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	69	30	2	392
Miasto do 20 tys.	64	34	1	145
20 - 100 tys.	78	20	2	220
101 - 500 tys.	76	23	1	218
501 tys.i więcej mieszk.	86	14	0	116
Wykształcenie				
Podstawowe	64	33	2	363
Zasadnicze zawodowe	77	22	1	280
Średnie	76	24	1	356
Wyższe	87	13	0	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	89	11	0	71
Prac.umysł.niż.szczebła	77	22	1	121
Pracownicy fiz.- umysł.	85	15	0	89
Robotnicy wykwalifikowani	69	29	2	122
Robotnicy niewykwalifik.	69	31	0	45
Rolnicy	79	21	0	59
Pracujący na własny rach.	71	29	0	51
Bierni zawodowo				
Renciści	58	39	3	141
Emeryci	65	33	2	197
Uczniowie i studenci	88	12	0	56
Bezrobotni	79	19	2	89
Gospodynie domowe i inni	77	22	2	51
Pracuje w:				
sferze budżetowej	80	20	1	108
sekt. państw., publicznym	75	23	2	129
sp. wiaśc. pryw. i państwa	79	21	0	92
sekt. pryw. poza rolnict.	74	25	1	194
prywatnym gosp. rolnym	76	24	0	71
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	67	31	2	181
276 - 399	72	26	2	133
400 - 549	75	24	1	234
550 - 799	76	24	1	149
Powyżej 799 zł	79	21	0	133
Ocena własnych war. mater.				
Złe	64	34	2	324
Średnie	74	24	2	492
Dobre	82	18	1	275
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	81	17	2	68
Raz w tygodniu	75	24	1	595
1-2 razy w miesiącu	71	28	1	141
Kilka razy w roku	67	32	1	197
W ogóle nie uczestniczy	75	24	1	87
Poglądy polityczne				
Lewica	70	29	1	286
Centrum	75	25	1	273
Prawica	83	16	1	268
Trudno powiedzieć	65	32	3	263

Tabela 2. Czy pojednanie między Polakami a Ukraińcami jest:

	(%)			
	możliwe	niemożliwe	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	57	40	3	1092
Płeć				
Mężczyźni	61	37	2	517
Kobiety	54	42	3	574
Wiek				
18-24 lat	78	20	3	157
25-34	58	39	3	193
35-44	58	41	1	226
45-54	59	38	3	202
55-64	52	45	3	135
65 lat i więcej	40	56	3	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	55	42	4	392
Miasto do 20 tys.	55	41	3	145
20 - 100 tys.	62	35	2	220
101 - 500 tys.	51	48	1	218
501 tys.i więcej mieszk.	71	29	0	116
Wykształcenie				
Podstawowe	48	48	4	363
Zasadnicze zawodowe	60	38	2	280
Średnie	60	39	1	356
Wyższe	80	18	2	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	78	21	1	71
Prac. umysł. niż. szczebla	63	35	2	121
Pracownicy fiz.- umysł.	62	35	3	89
Robotnicy wykwalifikowani	56	39	5	122
Robotnicy niewykwalifik.	45	55	0	45
Rolnicy	59	38	3	59
Pracujący na własny rach.	53	47	0	51
Bierni zawodowo				
Renciści	41	57	2	141
Emeryci	49	48	3	197
Uczniowie i studenci	72	24	3	56
Bezrobotni	72	26	2	89
Gospodynie domowe i inni	61	34	5	51
Pracuje w:				
sferze budżetowej	64	32	4	108
sekt. państw., publicznym	55	44	2	129
sp. własc. pryw. i państwa	56	42	2	92
sekt. pryw. poza rolnict.	65	33	2	194
prywatnym gosp. rolnym	57	39	4	71
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	50	48	2	181
276 - 399	55	43	2	133
400 - 549	55	42	3	234
550 - 799	56	43	3	149
Powyżej 799 zł	67	32	2	133
Ocena własnych war. mater.				
Złe	52	45	2	324
Średnie	57	40	3	492
Dobre	65	34	2	275
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	67	29	4	68
Raz w tygodniu	60	37	3	595
1-2 razy w miesiącu	46	51	3	141
Kilka razy w roku	54	43	2	197
W ogóle nie uczestniczy	54	44	1	87
Poglądy polityczne				
Lewica	51	48	1	286
Centrum	56	42	2	273
Prawica	68	30	2	268
Trudno powiedzieć	55	40	5	263